

Viimeisiä aikoja odotellessa

Kautta historian ovat palavasilmäiset profeetat ennustelleet maailmanloppua. Vuosituhannen vaihteen alla panevat apokalyptikot lisää pököä pesään. Onko maailmanlopun pelko perusteetonta vai onko sillä tosiasioiden tuki takanaan?

tuskinpa olisi **Michel Nostradamus** kuolinvuoteellaan vuonna 1566 arvannut, että hänen oudot kirjoituksensa otettaisiin niin vakavasti kuin jotkut tuntuvat ne ottavan. Kaikenlaiset huru-ukot tulkitsevat nykyisin hänen tekstejään löytäen niistä kaikki mahdolliset tulevaisuuden käänteet: vuonna 2000 uusi maailmanuskonto valtaa alaa, onnen aika koittaa ja ihminen lentää Marsiin. Suosittua on myös Nostradamukseen viittaaminen viimeisten aikojen ennustajana.

Levätköön Nostradamus rauhassa. Kysyttävä on kuitenkin, onko maailmanlopun pelko yleisesti ottaen pelkkää pötyä, vai onko sillä katetta? Kannattaisiko sitä kenties katsastaa sosiaalisen maailman merkitysrakenteena, myyttinä ja mentaalihistoriana, eikä odottaa todella tapahtuvaksi vain pelkkien luulo- ja kuulopuheiden perusteella. Maailmankirjat ovat sekaisin, joten maailmanlopun kirjat on kaiketi paras panna järjestykseen.

Lopun lorut

Vuosituhanne päätymistä odotellessa on oustasteltu kaikenlaisia loppuja. Jo **Desiderius Pappin** 1930-luvun alussa ilmestynyt *Maailman tulevaisuus ja loppu* ja parikymmentä vuotta myöhemmin **Charles Galton Darwinin** *Tuleva maailma: seuraavat miljoonaa vuotta ihmiskunnan historiassa* (Tammi 1954) ruotivat erilaisia globaalien katastrofien vaihtoehtoja. Parina viime vuosikymmenenä julkaisutahti on vain kiihtynyt. **Charles Berlitzin** kyhäelmästä *Maailmanloppu* 1999 (Otava 1982) voi sanoa vain, että se on yhtä luotettavaa lukemistoa kuin hänen isotänsä – sen kuuluisamman Berlitzin – lanseeraamat matkaoppaat. Saksalainen tiedetoimittaja **Theo Löbsack** ennusti teoksessaan *Viimeiset vuodet* (1983), että ihmisen aivot eivät ole kehittyneet vastaamaan nykyajan haasteita, minkä vuoksi ihminen ei kykene havaitsemaan globaaleja ongelmia, ja viimeistään noin vuoden 2600 tienoilla on koko maapallo puhtaaksi kaluttu.

Vain aavistuksen kriittisempää profiilia pitää **Francis Fukuyama**, joka ennusti taannoisessa kirjassaan *Historian loppu ja viimeinen ihminen* (WSOY 1992), että länsimainen liberaali demokratia on historian ideologisen kehityksen päätepiste, joka tulee sivuuttamaan kaikenlaisen kulttuurirelativismiin – kiinnostava idea sinänsä. **Jeremy Rifkin** julkaisi hiljattain teoksen *Työn loppu* (WSOY 1997), jossa hän ruoti palkkatyön häviämistä ja asetti toivonsa palvelualojen työllistämismahdollisuuksiin. Ja kaiken kukkuraksi **Peter Ward** toteaa vuonna 1994 ilmestyneessä, erilaisia evoluutiokäsityksiä soveltavassa teoksessaan *The End of Evolution* historian suurimman sukupuuttoaalton tapahtuvan paraikaa. Kaikkien muiden loppujen edelle (tai oikeastaan jälkeen) asettuu kuitenkin maailmanloppu. Luultavasti kattavin esitys aiheesta on **John Leslien** teos *The End of the World* (1996), joka käy varsin tarkasti läpi kaikki tunnetut ja vähemmän tunnetut maailmanlopun mahdollisuudet.

Leslie käsittelee aihettaan käytännölliseen tapaan nimenomaan ihmiskunnan tuhon kannalta, ei niinkään maailman poismenona sinänsä. Leslie listaa tunnettuihin visioihin ydinsodan, biologisen sodankäynnin, kemiallisen sodankäynnin, otsonikerroksen tuhoutumisen, kasvihuoneilmiön voimistumisen, ympäristömyrkyt ja tartuntataudit.

Vähemmän tunnetut hän jakaa kahteen ryhmään: Ensimmäisessä ovat ihmisestä riippumattomat tapahtumat, tulivuorenpurkaukset, asteroidien ja komeettojen aiheuttamat paukut, tähtienvälisen pilven aiheuttama maapallon jäähdytymisen, jonkin lähitähden räjähtäminen tai muu kosminen pamaus, jonkin suuren järjestelmän, esimerkiksi biosfäärin luhistuminen (tai sitten lopun aiheuttaa jokin, mitä emme tunne lainkaan). Toisessa ryhmässä ovat ihmisen itsensä aiheuttamat toilailut, väestönkasvu, geeniteknologia, nanoteknologia, tietokonesekoilut, tehomaaatalous, jokin kohtalokas laboratorikoe, maapallon ulkoisten elämänmuotojen aiheutta-

ma hävitys (tai sitten möhläämme jotenkin muuten ennalta arvaamattoman nokkelasti).

Erityisen kiinnostavaa Leslien kirjassa on se, että hän mainitsee maailmanlopun mahdollisuuksina myös ”filosofiset riskit”. Niihin kuuluvat uskonnolliset uhkat (ympäristöministeriksi valitaan henkilö, joka odottaa kiiluvien silmin tuomiopäivää), schopenhauerilainen pessimismi (maapallon olisi ollut parempi jäädä alun perinkin vaille elämää), eettinen relativismi (jonka mukaan mitään ei ole syytä pitää itsessään arvokkaana), negatiivinen utilitarismi (vain ”paha” on poistettava maailmasta), koskemattomat ihmisoikeudet (rajoittamaton lasten tekeminen), niin sanottu ”vangin ongelma” (yhteistyö vs. lyhytnäköinen oman edun tavoittelu) ja lopuksi kauhun tasapaino (esimerkiksi ydinodan uhka).

Niin tai näin, erilaiset apokalyptiset visiot voi myös kuitata **Jean Baudrillardin** tavoin vain ”lopun illuusioksi”. Kirjassaan *Lopun illuusio eli tapahtumien lakko* (Gaudeamus 1995) Baudrillard toteaa, että maailmanloppu on illusorinen ja virtuaalinen seikka, sillä historia ja tulevaisuus ovat simuloituina nykyajassa. Maailmanloppu on ”alennusmyynissä”.

Illusion aikakauden kulminaatiopisteenä Baudrillard pitää Disneyworldia, jossa koko aikaperspektiivin voi läpikäydä ilmielävänä simulaationa. Mitään loppua ei lineaarisen historian mielessä enää ole, ja jäljelle jää vain lopun illuusio. Koska emme voi perääntyäkään, meidän on ”todellisen” maailmanlopun sijaan uhmattava tuota illuusiota.

Maailman laidalla

Etymologisesti ottaen ’maailman’ loppuminen viittaa suomen kielessä varsin luontevasti maan ja ilman yhteyden rikkoutumiseen, maa-ilman aikakauden päättymiseen. Englannin sana ’world’ on puolestaan tullut anglosaksisista sanoista *wer* ja *ylde*, jotka tarkoittavat ihmisen elämäнкаarta. Siten nykyenglannin ”end of the world” itse asiassa tarkoittaa yksinkertaisesti, että maailma loppuu kuolemassa.

Toisaalta maailmanlopulla on monesti tarkoitettu myös maailman reunaa, jolta laivat pudota humpsahavat avaruuteen. Esimerkiksi **Luis Sepúlveda** käyttää hyväkseen maailmanlopun kaksijakoista merkityssisältöä romaanissaan *Maailmanlopun maailma* (WSOY 1997), jossa romaanin päähenkilö palaa kotikonnuilleen Chilen rannikolle, vanhan maailman tuntemalle viimeiselle rajalle, ja joutuu todistamaan laivan kannelta käsin vakavia ympäristöongelmia,

maailmanlopun enteitä.

Laivoilla on aiemminkin ollut osansa tuhoarinoissa. **Gilgamesin** vedenpaisumusmyytti, joka on ajelehtinut Nooan arkin vanavedessä ja historian kuohuissa oman aikamme merten koaamisen pelkoon saakka, kertoo kuinka **Utnapistim**-niminen miekkonen kyhää suuren laivan, lastaa sen täyteen elikoita ja seilailee pitkin ja poikin, kunnes vesi lopulta laskee. Vanhan Testamentin Nooa näyttääkin Utnapistimin vierellä pelkältä plagiaattorilta.

Vaikka laulussa Ukko Nooa olikin kunnan mies, Lähi-idän legendoissa oli aikanaan monia muitakin kunnan miehiä arkkeineen. Monet sumerilaiset ja babylonialaiset tarut nimittäin kertovat jos jonkinlaisesta vedenpaisumuksesta ja tuhotulvasta. Lopunajan tarinoita on kerrottu aina.

Vanhan ajan myyttien esittämät katastrofit eivät tavallisesti tuhonneet maailmaa tyystin. Tulvienkin jälkeen elämä jatkui, ja sama iänikuinen ruljanssi alettiin taas alusta. Muinaisissa myyteissä esiintyneet maailmanlopun ideat poikkeavatkin siinä suhteessa nykyisistä: meidän ajattelemme – joskus jopa tieteellisin perustein – että maailmanlaajuinen katastrofi olisi lopullinen, koko elinympäristömme tuhoava. Yhtäältä käsityksemme maailmanlopusta on pienempi kuin vanhalla ajalla, ja nykyisestä maailmankuvasta hukkuisi vain maapallo, mutta toisaalta se on totaalisempi siinä suhteessa, että esimerkiksi lajien sukupuuttoja pidetään peruuttamattomina. Jonkun **Aristoteleen** näkemystä olevaisen muotojen ikuisuudesta ei pidetä enää kovin uskottavana.

Tuomiopäivä tulee!

Sykliksen katastrofikäsityksen ohella idea maailmanlopusta alkoi kiinnostaa juutalaisia profeettoja noin vuoden 700 e.a.a. tienoilla. Kristuksen ylösnousemus nosti tuomiopäiväskenaarior ajanlaskun alun tienoilla kokonaan uusiin sfääreihin, ja kaiken kaikkiaan nykyään näyttääkin siltä, että juutalaiskristillisen uskonnon ja Nostradamuksen ennusteiden postmoderni yhtenylasku poikii tulokseksi **Jeesus Nasaretilaisen** uuden tulemisen vuonna 2000, tuhatvuotisen onnelan, milleniumin, ja vasta sen perään maailman lopullisen dekonstruktion.

Raamattu antaa ymmärtää, että ihminen ikään kuin aiheuttaa itse ongelmansa. **Johannes** toteaa, että ennen tuhatvuotisen valtakunnan tulemistä ”on tullut kuolleiden tuomion aika, aika palkita profeetat, sinun palvelijasi, ja kaikki pyhät ja kaikki jotka kunnioittavat sinun nimeäsi, pienet ja suuret. On aika tuhota ne,

jotka tuhoavat maata.”. (Ilm. 11:18.) Tämä oli Johanneksen mukaan niin väkevästi sanottu, että salamat leimusivat, ukkonen jylysi, maa järehteli ja raemyrsky riehui.

Jos Raamattua lukisi pirun tapaan, voisi tällaisten katkelmien perusteella ounastella siinä kerrottavan tulevista ekokatastrofeista. Toisaalta jotkut ovat nähneet yhdistyneen Euroopankin olevan sen kymmensarvisen Pedon, jota ”koko maailma ihmetteli ja lähti seuraamaan” (Ilm. 13:3.), joten kaikenlaisia – monimutkaisestikin perusteltuja – tulkintoja maailmaan mahtuu. Tällaisia luonnehdintoja kannattaneekin tarkastella pikemminkin mytologisen vertailupinnan haeskeluna meneillään oleville tapahtumille kuin todellisuuden kuvauksina, eikä Johannes-takaan liene syytä suin päin leimata vain huu-ruiseksi karpässienten polttelijaksi.

Ilmestyskirja kuvailee kiitettävän yksityiskoh- taisesti viimeisten aikojen tapahtumia. Se lie- neekin ainoaa lähdekirjallisuutta maailmanlo- pusta, joka ei vain jossittele tapahtumien kulul- la, vaan kertoo kursailemattomaan, antispekula- tiiviseen sävyynsä, kuinka asiat ovat. Itse Saata- na päästetään viimeisinä aikoina kahleistaan irti. Vanha pukinparta johtaa kansat harhaan ja sotaan keskenään, mutta ”taivaasta iskee tuli, ja se tuhoaa ne kaikki. Saatana, noiden kansojen eksyttäjä, heitetään saman rikinkatkuiseen, tuli- seen järveen kuin peto ja väärä profeetta, ja siel- lä niitä kidutetaan yötä päivää aina ja ikuisesti.”(Ilm. 20:7(10.))

Jumala on armoton synnintekijöille: ”Sille, jolla on jano, minä annan lahjaksi vettä elämän veden lähteestä. (...) Mutta pelkurit, luopiot, ja iljetysten kumartajat, murhamiehet ja irstaili- jat, noidat, epäjumalien palvelijat ja kaikki val- heen orjat (ts. kaikkien muiden mahdollisten ideologioiden kannattajat) saavat tämän palkan: he joutuvat tuliseen järveen rikinkatkuisten lies- kojen keskelle. Tämä on toinen kuolema.” (Ilm. 21:5(8.)) Näin siis Jumala. Raamatun maa- ilmanloppu on ”vihan päivä” niin kuolleille kuin eläville, ja kukin saa silloin ansionsa mu- kaan.

Loppujen loppuiksi

John Leslien *The End of the World* -kirjan pää- aiheena on kosmologi **Brandon Carterin** ”tu- omiopäivän argumentti”. Sen mukaan ei ole mi- tenkään uskottavaa, että nykyisin elävät ihmiset, ”me”, voisivat olla ensimmäisiä ihmisiä, jotka tarkastelevat omaa paikkaansa ihmiskunnan ai- kajanalla. Koska emme tiedä tuon aikajanana pi- tuutta, saatamme yhtä hyvin olla viimeisten

joukossa. Leslie painottaa, että Carterin argu- mentti ei kerro, milloin ”tuomiopäivä” tulee, vaan osoittaa todennäköisyyksien kautta globaa- lin katastrofiriskin olevan suuremman kuin useimmiten haluamme ymmärtää. Leslien sato- ja sivuja täyttävän argumentoinnin voi kiteyttää lyhyesti, sillä hänen perusideansa on se sama vanha: sattumaa ei voi ennustaa, mutta toden- näköisyyksiä voi laskea. On mahdollista, että maailmanloppu tulee.

Tuhoutuuko maailma sitten dramaattisesti paukahtaen, vai repsahtaako se vain holtitto- massa käytössä, tiedä häntä. Kunniakas kuole- ma olisi kuitenkin paikallaan, jolloin meidän ei tarvitsisi kitistä kuin karjalaisten itkijämummo- jen, vaan saisimme kuolla komeasti saappaat ja- lassa ja astua Kharonin lautalle kuivin koivin. Edellä mainittu Desiderius Papp enteili jo 1930-luvulla runollisissa sanakääntein komeitan törmäystä maapalloon, mutta seuraava sitaatti sopinee myös varoitukseksi – joskaan ei siis en- nusteeksi – esimerkiksi ekologisen systeemin kohtalosta:

”Se kosmellinen Damokleen miekka, joka riippuu ihmiskunnan pään yllä, ei enää ole mi- kään observatoriosalaisuus. Kaikkien mieliin on lyötytynyt ajatus, että kaiken inhimillisen lop- pu on lähellä (...). Vieläkin koskee uhkaava vaara tulevaa sukupolvea, vielä saavat ihmiset maailmansa planetaarissa rauhassa täydentää olemassaolonsa kierrokset. Vielä kasvaa nuoru- kaisia miehiksi, vielä pitää rakkaus ikuista peli- ään kuten Adamin ja Evan päivästä saakka, vie- lä siitetään lapsia, ja heikentymättömästi käy taistelu onnesta ja menestyksestä, samentumat- tomasti kohisee elämänvirta edelleen. Mutta tulevaisen sallimus on jo heittänyt ensimmäi- sen varjonsa maapallon ja ihmiskunnan ylle. Herkeämättömästi kaikkien maiden terävim- mät aivot pohtivat sitä kohtalonprobleemia, mi- ten katastrofia voitaisiin edistyneen tekniikan taidoilla edes lieventää, joskaan sitä ei saa väis- tetyksi. Lähemmäksi ja lähemmäksi tempautuu kohtalo.” ■

Kirjallisuutta

John Leslie: *The End of the World. The Science and Et- hics of Human Extinction*. Routledge, London, 1996.
Hannu Salmi (toim.): *Lopun alku: katastrofien historiaa ja nykypäivää*. Turun yliopisto, Turku, 1996.

KIRJOITTAJA VALMISTEE VÄITÖSKIRJAA
HELSINGIN YLIOPISTON
FILOSOFIAN LAITOKSELLE